

Vampir.

Komedija v osmih dejanjih. Spisal **Adolf Robida.**

Osebe:

Jakob Hrast, zasebnik (55 let).
Irma, njegova hči, vdova (27 let).
Stotnik Hugo Svetec, Irmin zaročenec (35 let).
Dr. Milan Fras (29 let).
Sluga.

Kraj: letovišče na svetu kjerkoli.
Čas: preteklost, sedanost, prihodnost.

Scenerija.

V ospredju pot, posuta s finim peskom. Na desni proti sredi klopca, okrog drevje. Na levi cipresa. Ozadje jezero in obala. Za jezerom gola skalnata gora. Poleg ciprese skala, da se lahko stoji na nji. Na skrajni desnici v ospredju se vidita ogal in streha vile. Ves teren je kamenat.

Četrť ure pred solnčnim zahodom.

1. prizor.

Doktor. Zbogom!

Irma. Ostanite pri meni še kratek čas; par minut vas ne bi pogrešali!

Doktor. V položaj drugih se ne znate vmisliti.

Irma. Kadar človek kaj želi, je za žalitve gluha in jih rad presliši!

Doktor. Če ni drugače, ostanem . . .

Irma. Pri meni?

Doktor. Pri vas!

Irma. Gospod doktor, zakaj se me vedno ogiblujete?

Doktor. Mislim, da bi bilo za oba bolje, če bi ne govorila o tem. — Jutri pojedete menda z gospodom zaročencem na izlet?

Irma. Saj se tudi vi pridružite?

Doktor. Ne, hvala; jaz ostanem doma. (Pavza.)

Irma. (Hitro vpraša): Ali imate še moja pisma?

Doktor. Kar piše ženska, jaz nikdar ne raztrgam, zakaj to je še edino orožje proti njej.

Irma. A, a

Doktor. Ljubil sem nekaj deklet, ki mi ni nikdar pisalo. In vedela je, zakaj tako dela.

Irma. Najbrže se je bala, da je ne kompromitirate; predobro vas je poznala!

Doktor. Izraz „kompromitirati“ so si ustvarili ljudje, ki imajo slabo vest. Vaša pisma imam shranjena in vam jih položim le v krsto. — Prej jih ne dobite!

Irma. Kavalir ste kot malokdo!

Doktor. Da, tolik kavalir sem, da jaz o tej stvari nisem začel govoriti.

Irma. Svoja pisma hočem nazaj in jih zahtevam.

Doktor. Ne! — toda stotniku Svetcu jih ne izročim!

Irma (se oddahne). Besedo na to?

Doktor. Besedo na to, da boste v kratkem preskrbljeni.

Irma. In da bo moja dota zapravljena . . . (Po pavzi.)

Doktor. Ali smem sedaj oditi?

Irma. Zakaj pa ne odpotujete z letovišča, če vam moja družba ni ljuba?!

Doktor. „Oprosti, da končam, toda petroleja ni več v svetiljki in ne ljubi se mi tudi nič ne“; to je bil konec pisma, ki je bilo dolgo eno stran. — Zato ne odpotujem, ker ostane ta okolica še vkljub temu lepa, dasi žive v njej ljudje, ki mi niso ljubi. Ne uvidim namreč, zakaj naj bi šel s poti onemu, ki ga sovražim.

Irma. Vedite, da vas tudi jaz sovražim — sovražim od onega trenutka, ko ste mi rekli „zbogom!“

Doktor. A! A! — Od tedaj me sovražite, — preje sem vam bil igrača!

Irma. Ne, ljubila sem vas. — Verujte mi to! A od tistega dne, ko sem videla, da me sovražite vi, sem zasovražila tudi jaz vas.

Doktor. In zato ste se vedno zanimali za moje početje?! — Vpraševali ste moje znance, kaj počnem, katero dekle ljubim, kako živim, in tako dalje in tako dalje!

Irma. Odkar vas nisem več videla, sem postala ljubosumna.

Doktor. Ljubosumni niste bili vi nikdar; človek je le tedaj lahko ljubosumen, kadar ljubi —, vašemu srcu pa je bila ljubezen tuja. Zakaj ne govorite resnice? Recite odkrito: zato sem se interesirala za vas, ker sem vas hotela uničiti.

Irma. Precej ste se izpremenili v teh dveh letih, odkar nisva govorila.

Doktor. Toliko pač sem se izpremenil, kolikor more človek postati drugačen v dveh letih. (Pavza.) Menda smem sedaj oditi. Kot kavalir vam čestitam za vašo poroko; seveda mi pa ne smete šteti tega v zlo, da me na svatovščino ne bo!

Irma. Vrnite mi pisma, prenevarni ste!

Doktor. Najbolj nevaren je človek tedaj, kadar ljubi —, če sovraži, ni več tako nevaren.

Irma (jezno). Vsak „mož“ bi mi jih vrnil!

Doktor. Jaz svojih ne zahtevam; — z bogom, gospa!

2. prizor.

Irma. (Nekaj časa gleda za njim, potem vstane in sede zopet. — Vzame iz nedrij šopek in se igra z njim. Potem ga položi počasi na tla in ga pohodi polahko, kot bi zamorila pri vsaki cvetki spomin. Ugaja ji to početje, ko hodi vsaki roži po stebelu do cvetja. Solnce zahaja, gore žarijo, zamaknjena gleda v solnce. Hipoma sede in zajoka, potem se jezno otrese, sune rože nazaj v stran in se nasloni polna strasti na klop: silno razburjena zameži.)

Stotnik. (Pride in jo gleda nekaj časa čudoma, potem se nasloni od zadaj nanjo in jo strastno poljubi.)

Irma (skoči pokoncu in jezno zopet sede).

3. prizor.

Stotnik. Kaj ti je?

Irma (molči).

Stotnik. Gledal sem te. Tako krasna si bila; — vsa lepota je bila v tebi in čakala si tako težko nečesa. Videl sem, kako so se ti prsi dvigale in kako so hrepenele tvoje želje . . .

Irma (molči).

Stotnik (jo prime za roko). In tvoji prsti so bili željni objema in tvoje ustnice so vabile; poljubil sem te, zakaj krasnejša nisi bila še nikdar.

Irma. Kje si bil danes?

Stotnik. Ali je to tvoj odgovor na moje besede? (Pavza.) Seveda priznati nočeš, da si mislila name — in — da si željno čakala ljubezni.

Irma. Da, čakala sem je!

Stotnik. Kaj, jaz sem prišel ob nepravem času in kot nepravi?! Kdo je govoril s teboj?!

Irma (vstane in hoče oditi).

Stotnik. Ne, tu ostaneš! Kdo je bil takrat v tvojem spominu, ko sem te jaz poljubil?

Irma. Ali se nisva zmenila, da spoštujeva čuvstva drug drugega in da se razumeva, tudi če se ne ujemava?

Stotnik. Zato si ti spoštovala moja čuvstva!

Irma. Inkvizicije ni več!

Stotnik. A ti boš kljub temu govorila!

Irma. Bom, če boim hotela, če me pa ne bo volja, bom molčala!

Stotnik. Ti me nisi nikdar ljubila!

Irma. Ne bodi smešen! Otrok bi ne govoril drugače, nego govoriš sedaj ti.

Stotnik. In vrag bi ne čutil sedaj drugače, nego čutim jaz!

Irma. Sedaj si pa prav zares otročji!

Stotnik. Otrok ne ve, kaj dela, in zato ne zameri, če ti rečem, da si izmed tistih žensk, ki se obesijo na vsakogar iz — strasti — (pavza) — ali, če hočeš, iz — dolgega časa.

Irma (ironično). Zato sem jaz tvoja prva ljubezen? Ali misliš, da sem stara petnajst let?! Ali misliš, da moraš občevati z mano kot z gosko in da se moraš delati pred mano lepega in nedolžnega?! Poznam življenje, morda ga poznam še predobro, in vem, da idealisti mislijo drugače nego jaz. Jaz pa še nikdar, nikdar nisem očitala drugim grehov in napak, ki jih imam sama.

Stotnik. Ljubezen je zate igrača, ki jo razbiješ, kadar se je naveličaš.

Irma. Igrača! — torej si ti tisti, ki si je igračo kupil.

Stotnik. Vedi, da tvojih besed nisem čul.

Irma. Kavalirsko! Govoriš kot človek, ki mu srce ni samo kos mesa, ampak ki tudi čuti ž njim. A ti nikdar ne moreš čutiti, kaj se godi tu notri, prav v zadnjem kotičku duše! Ti še viharja ne poznaš, pa poznaj tiste lahke meglice, ki zagrinjajo srce v neprodarno tajnost? Za to je treba pogleda, ostrega ko bodalo, in srca, nežnega in čutečega kot pomladni cvet. — Tega ti nimaš! Ti me ne ljubiš zato, ker mi je ime Irma, ampak zato me hočeš poročiti, ker je moj oče Hrast!

Stotnik. Razumem, kam meriš! — Lepših je dosti, bogatejših se ne manjka — vse res; morda celo boljših ne. — A človek je slep, kadar ljubi, in ljubezen ne mara naočnikov — iz tega ti bo jasno, da ljubim tebe, — Irmo!

Irma. Morda je kakemu tvojemu konju tako ime?

Stotnik. Veruj mi, da me moj konj še nikdar ni udaril s kopitom, ker ve, da ga je moja roka že velikokrat pobožala. So pa na svetu ljudje, ki sem jih poljubljal in ljubil, a ki so me topli. (Pavza.)

(Konec prihodnjič.)

Vampir.

Komedija v osmih prizorih. Spisal **Adolf Robida.**

(Konec)

Irma. Vzela te bom, ker

Stotnik (hitro). Ker hočeš biti preskrbljena!

Irma. Nikar ne misli, da živi samo en stotnik na svetu! Ampak zato te bom vzela, ker vem, da me ljubiš.

Stotnik. Ni še dolgo, kar si trdila nasprotno. Torej zato me boš vzela, ker te ljubim — in ker veš, da je največji greh človekov ljubezen, ki ga povsod kaznuje, koder hodi; — zato ker me hočeš mučiti, — samo videti hočeš pred sabo moža, ki ne bo mogel dvigniti pesti, da bi ubil sovražnika, ker živi v njegovem srcu ljubezen.

Irma. Seveda ti me ne mučiš nikdar, ker že sedaj uganjaš svoje ljubosumne neslanosti?! Ljubezen je strast in vsaka strast je slabost.

Stotnik. Jaz mislim, da je ljubezen še nekaj višjega in lepšega, nego si jo slikajo megere. — Toda ljubezen, ki si jo ti zatirala toliko časa, se bo kdaj uprla! Marsikaj in marsikdaj je že potrpekla, a slednjič ji mora že vendarle presedati! — Potem postane ta ljubezen sovraštvo in tedaj . . .

Irma. Tedaj vedi, da žena tisočkrat bolj sovraži nego mož.

Stotnik. A zaničevati žena ne more nikdar tako kakor mož.

Irma. Lahko, preziranje žene bolj boli!

Stotnik. Morda! — Toda tu notri, v srcu, čutimo le moški tisto zaničevanje, ki ne pozna milosti in odpuščanja.

Irma. Ha, — lepo bodočnost mi slikaš!

Stotnik. Jaz sem slikar, ki slika stvari, kakršne so. — Toda dovolj mi je sedaj! Važen korak mi je storiti prihodnjo uro!

Irma. Želim najboljši uspeh!

Stotnik. Moj uspeh bo tvoj neuspeh!

Irma. Morda misliš koga kontrahirati?!

Stotnik. Za enkrat ne! Za sedaj bi vedel samo rad ime onega nesrečneža, ki se je ujel v tvoj pogled.

Irma. Pred mano stoji že en tak!

Stotnik. Le otrok se igra s puško, ki je nabita.

Irma. Ti groziš?! —

Stotnik. Pred tabo stoji mož, ki ga je ujel žar tvojih oči, — a sanjal je že predolgo in prebudi se vsak čas.

Irma. Potem mu dam steklenico z mlekom, da ne bo jokal!

Stotnik. Ne bo jokal, ker ni jokal doslej! — Štel je udarce, ki jih je dobival od tebe. — In navadil se je biča tvojih muk že tako, da niti v srcu ne zajoka več. —

Irma. Kaj pa še stojiš?! — Pojdi, kamor si se namenil, in stori, kar misliš!

Stotnik. Smrt pride prekmalu, kadar že pride, zlasti če je človek mlad in če se nadeja še tisoč rož od življenja!

Irma. Pojdi, pojdi, — pojdi no!

Stotnik. Pojdem, kadar bom sam hotel . . .

Irma. Pa zakaj se obotavljaš?

Stotnik. Ker boš ti zapustila ta kraj, ne jaz! Ljubezen je močnejša od sovraštva in slabejši se umakne močnejšemu!

Irma. To je individualno! — Tvoje mnenje zame ni merodajno!

Stotnik. In zato tudi jaz ne grem!

Irma. Ali misliš, da sem res tako mlada, da verujem v besede, da se pametnejši vda; — ne, tega veselja ti nikdar ne napravim!

Stotnik. To vem in te tudi ne maram siliti, da bi ravnala proti svoji naravi.

Irma. Apropos, ali si že govoril z očetom radi onega denarja, ki ga moraš vrniti v par dneh? Menda je tritisoč kron?!

Stotnik. Žal mi je, da sem s tabo o tem govoril.

Irma. O, to nič ne de — kaj pa je rekel oče?

Stotnik. Le ženske govore o stvareh, o katerih jih nihče ne vpraša.

(Gledata se, češ, kdo se bo umaknil. Stotnik gre parkrat gori in doli in obstane. Irma se mu porogljivo smeje.)

Irma. Kako govoriš sedaj! — Jutri me pa zaprosiš odpuščenja! Poznam te in vem, da brez mene živeti ne moreš, in zato boš storil jutri tudi isto, kar si storil že dostikrat.

Stotnik. To sem storil doslej vedno! Danes pa čutim v srcu nekaj, česar nisem še nikdar. In ta čut je močnejši nego ti, — in zato grem . . . (odhaja počasi).

Irma (gleda za njim, potem steče k njemu). Vidiš, premagala sem te, ti si odšel! Sedaj pojdi nazaj in pozabiva vse, kar sva govorila!

Stotnik. Kar človek res čuti, nikdar ne pozabi. In če trdi kdo drugače, laže; — zato jaz tega ne bom pozabil! Toda človek je le tedaj premagan, če sam prizna, da je premagan. In jaz ne priznavam, da sem premagan!

Irma. Torej ti odklanjaš spravo!

Stotnik. Ko sem jaz hotel miru, si mi ti dala muk, ko sem te jaz ljubil, si me ti sovražila. Sedaj pa mi je dovolj muk in preveč tebe, in tako grem sedaj jaz, — ko se pa vrnem jaz, — pojdeš ti! —

4. prizor.

Stotnik (odide; v ospredju mu pride nasproti doktor Fras).

Irma (gre zmagonosno in smejoč se v ozadje in gleda v jezero. Čez nekaj časa ju zagleda, sede na klop in ju opazuje).

Doktor. Dober dan! Razburjeno je vaše lice, gospod stotnik. Odkod, kam?!

Stotnik. Iz pekla v vice!

Doktor. Torej ste na poti k boljšemu. Kam pa jutri? Pa menda ne zopet v pekel nazaj, saj pojedete jutri na izlet?

Stotnik. Jutri — to je še daleč!

Doktor. Vaš odgovor so besede ljubezni; zakaj „jutri“ ima za daleč le tisti, ki ljubi.

Stotnik. Včasih tudi tisti, ki je ljubil . . .

Doktor. (Pavza.) Nočem biti indiskreten . . .

Stotnik (s poudarkom). Povejte mi, gospod doktor, ali ste mi bili vedno odkritosrčni?

Doktor. Vedno, odkar vas poznam!

Stotnik. Vašo besedo na to?

Doktor. Mojo besedo!

Stotnik. Tisoč muk je imela vedno zame, a danes jih je imela milijon.

Doktor (žvižga iz Rigoletta melodijo: La donna e mobile...).

Stotnik. Tam zadaj menda sedi in čaka življenja. — Zbogom! Morda ji boste delali nekaj trenutkov kratek čas. — Tam zadaj sedi — in čaka vas; — ne, — ne, oprostite, saj ste mi dali besedo! Oprostite! — Zbogom, gospod doktor! (Odide.)

Doktor. Zbogom!

5. prizor.

Irma. Torej ste vendar prišli?! (Pavza.) Videla sem, da ste govorili s stotnikom; kaj sta imela?

Doktor. Govorila sva o ljudeh in o svetu.

Irma. To je res tako duhovito, da bi mu prisodila kaj takega.

Doktor. Sicer se nisem namenil vrniti, a sedaj, ko

Irma. Torej vi mi ponujate spravo?

Doktor. Spravo?! — Ne!

Irma. Torej premirje?

Doktor. Govoriva kot človeka, ki sta se šele ravnokar spoznala!

Irma. Tujci smo si vsi, zakaj mislim, da ga ni človeka, ki bi bil kdaj v svojem življenju tako odkritosrčen, in tudi če bi bilo le za trenotek, da bi drugemu povedal vse, popolnoma vse, kar čuti in kar misli. — Celo nemogoče pa je, da bi zaupali komu svoje življenje prav do zadnje sence!

Doktor. Prav pravite! To je nemožno, ali vsaj jaz ne verujem v to možnost, če se dotičnika ljubita. Če pa ljubezni ni, potem je odkritost vedno mogoča. Jaz na primer bi vam lahko vse zaupal in povedal.

Irma. Pa sem prepričana, da tega ne bodele storili.

Doktor. Dasi bi vi to gotovo radi poslušali.

Irma. Bi, ker me psihološka vprašanja zanimajo.

Doktor. Vidite, na primer, jaz sem nekdanj ljubil in tista, ki sem jo ljubil, mi je rekla, da me ne ljubi; — a pozneje mi je priznala ona sama ljubezen, — tedaj pa v mojem srcu ni bilo več žara zanjo.

Irma. To ste si sedajle kar na lepem izmislili; tega vam ne verujem! Če dekle ni gos, ljubi pač vsekdar, kadar je ljubljena, in mož nikdar ne zavrže ljubezni, ki se mu nudi. — Le neizkušenost in idealizem ravnata drugače. — Seveda, če bi bil kdo posebno nemoralen ali . . .

Doktor. No, gospodična — ljubezen in sovraštvo sta si tako podobna pojava kakor greh in krepost. Človek lahko ljubi in sovraži in tisti trenotek, ko se ima odločiti, je važno ono čuvstvo, ki pač tisti hip prevladuje. Zato nikar ne trdite, da ljubezen rodi le ljubezen in sovraštvo le — sovraštvo. — (Pavza. Gleda jo.) Sedaj vi mene ne sovražite, a jaz vas sovražim.

Irma. Ali naj bo to poklon?

Doktor. Poklon? — Ne! — Nasprotnik sem fraz! Čemu naj rečem, ako mi kdo prižge cigareto: hvala lepa, ko pa pri teh besedah nič ne čutim in nič ne mislim. Čemu mlatiti fraze, samo radi tega, ker bon-ton to zahteva?!

Irma. In vendar se ravnate tudi vi po teh pravilih?! —

Doktor. V družbi, kjer moram in kjer drugače ne gre! Pri onem pa, o katerem vem, da ni navaden človek in filister, ne maram besedi, pač pa kaj več.

Irma. Ampak surov ni treba, da bi bil človek pri tem!

Doktor. O tej točki imam jaz dvoje misli. Prvič ni vsaka odkrita beseda surovost, drugič je tudi pogled poln ljubezni lahko surov.

Irma. Razumete li sami vse, kar govorite?

Doktor. Pač, toda jaz ne morem nikdar prednjega stavka z naslednjim tako tesno spojiti, da bi ne bilo prostora še za kako drugo misel razen moje. Rad vidim, da človek sam misli zveže, in dostikrat zasnujem samo par kontur — kdor me hoče razumeti, me bo že razumel, za tistega pa, ki mi ne more slediti, ne govorim. O vas pa vem, da mi lahko sledite, in zato so vaši izgovori prazne besede!

Irma. Ne tajim, da me jako dobro poznate.

Doktor. Tega si nikakor ne domišljujem! Zakaj nemogoče je, da bi poznali drugega človeka popolnoma! Človek je individualist in taka želja je morilka človekove osebnosti in ubijalka naravnih zakonov.

Irma. No, jaz bi si želela, da bi vam na primer videla sedaj — prav — na — dno — duše. —

Doktor (ironično). Tako, tako

Irma. Ne! — rada bi ugenila vsekdar vaše misli; — da bi vas tako vedno poznala, zdaj vas poznam samo v gotovih trenutkih!

Doktor. Ste me poznali, hočete reči! Toda človek svojega prijatelja nikdar ne pozna, ako ga ne pozna vedno! (Polagoma se zmračí.)

Irma. „Sem vas poznala,“ — hočete, da rečem Ah, da, bilo je nekdanj

Doktor. Gospa, vi ljubite ono, kar ne živi več? Vi ljubite mrličé?

Irma. Če so lepi, zakaj ne.

Doktor. Jaz pustim mrličé najraje v miru; kar je mrtvo, ne živi več, in mene briga le življenje. Zakaj govorite po zimi o pomladi?

Irma. Ker so spomini edino človeško veselje.

Doktor. So ljudje, ki nikdar ne govore o sedanjosti, ki nikdar ne mislijo na prihodnost, a ki žive le v preteklosti in ki si žele nazaj časov, katere so takrat preklinjali. (Solnce zahaja.)

Irma. In če bi se zaživela sedaj v najino preteklost? . . .

Doktor. Tujca sva, gospa, ki sta se šele spoznala!

Irma. Vdajte se mi sedaj in mislite z mano samo za en trenotek, čeprav ta spomin morda skeli in četudi srce ni veselo . . .

Doktor. Mene spomin sedaj ne boli več. Boli samo takrat, kadar čutím ljubav prešlih dni v srcu, kadar pa mislim o stvari, tedaj izgine bol.

Irma. Čut bolj skeli nego misel. (Vedno počasneje.)

Doktor. Ker postane človek po preišljevanju trezen in do-
vzeten; če se pa vda samo čuvstvovanju, tava v omotici in zdi se
mu, da se celo solnce norčuje ž njim! . . .

Irma. Mrak se dela; čez četrte ure bo tema . . . Ko se uleže
mrak čez jezero in padejo sence nad vodo, tedaj se v meni vse
svetli in žari tisoč lučic.

Doktor. Strast se vzbuja tedaj, ko je najbolj temno v človeku
in okrog njega.

Irma. In strast in ljubezen sta eno . . .

Doktor. Ljubezen je dobra in sveta stvar, a norec je tisti,
ki ljubi.

Irma. Najlepša stvar je lahko tudi najgrša! Bogme, kje je
sedaj Svetec?

Doktor. Iz pekla je šel in prišel v vice.

Irma. Ne razumem vas! (Pavza.)

Doktor (hodi, pavza.)

6. prizor.

(Sluga pride.)

Sluga. Gospod papa mi je naročil, naj vam naznanim in vas
vprašam, če se hočete zvečer ž njim voziti po jezeru?

Irma. Obkorej?

Sluga. Ob poldevetih.

Irma. Povejte mu, da ga čakam tu, pa naj pride pome.

Sluga. Kakor ukazujete! (Odide; pavza.)

7. prizor.

Irma. Gospod doktor, ali mi boste hoteli delati družčino na
jezeru?

Doktor. Ako ne postanete sentimentalni? — In ako ne boste
tožili in jokali za — preteklostjo?

Irma. Kaj takega mi je tuje.

Doktor. Pač možno! — (Pavza.)

Irma. Torej zakaj ste mi dali slovo takrat, meni nič, tebi nič?

Doktor. Sami ste si bili sodnik! (Začelo se je mračiti.)

Irma. In bila sem obsojena. — Pa brez krivde!

Doktor. Vi sploh zase še nikdar niste priznali krivde. Sami
sebi se vam zdi lepo, če si mislite, kako po nedolžnem trpite; vi še
sami sebi vedno lažete.

Irma. Zato mi vi pravično izprašajte vest, ker se sama ne zavedam svojih grehov!

Doktor. Zavedam ni prava beseda; „pripoznavam“ recite raje!

Irma. Torej očitajte mi vse, vse, prav vse, kar veste; poslušala vas bom mirno in tiho . . . (res iz srca). Če vas sploh gane še ženska solza, naštejte mi vse krivde, žal mi jih je! — Laže mi bo, če mi poplačate moj dolg in potem. — — —

Doktor. No, in potem?!

Irma. Potem pa odpustite in postaniva zopet prijatelja!

Doktor. Da mi boste precej prvo uro očitali, da sem bil jaz tisti, ki je prišel k vam?!

Irma. Ne, tega ne storim nikdar! Tudi vi ste ljubili druge in ste jih zapustili, ko ste se jih naveličali.

Doktor. Da, toda dobro ste vedeli, da sem vas ljubil tako kakor še nobene. Zdrave so bile moje misli, ki so me vezale na vas, čile moči, ki sem jih posvetil vam, in krepke roke, ki so vas objele. Toda, vi vi! Starec je bil vaš mož in varali ste ga z mano! — Na srečo vam je umrl in jaz sem mislil, da se poročiva in da postaneva srečna!

Irma. Saj sva živela, kot bi bila poročena!

Doktor. Res je! — Samo zato se niste marali poročiti z mano, ker ste vedeli, da bi s tem izgubili svojo prostost. Vedeli ste, da pri očetu lahko zopet počenjate, kar sami hočete!

Irma. Ali ni bilo lepo takrat, ko sva prvič drhtela v blaženosti poljuba?! — Varala sem moža radi vas!

Doktor. Pa ne samo z mano!

Irma. Božanstveni so spomini na one čase!

Doktor. Za vas, — zame ne! — zakaj če je meni ugajala bela obleka, ste bili vi za modro, če je bil meni dekolte zoprni, ste šli in ste svetu kazali svoje čare. Ne, vaša nezvestoba me ni bolela, ampak to, da ste se norčevali z mano! Tujce ste vpraševali: „Kaj ne, višnjeva obleka se mi poda?“ In delali so vam poklone in rekli: „Da“! In potem je vaš pogled zadel mene in glasno ste mi dejali pred vsemi: „Vidiš, samo tebi ne ugajam“. Če ste kdaj ljubili, ste hoteli biti prvi! Hoteli ste biti nad možem! — Seveda vi niste videli, kako so se vam radi tega ljudje rogali, — vi niste videli, jaz nisem hotel videti; — samo to me je bolelo, da sva se oba osmešila.

Irma. Če je trohica resnice na tem, vidite vi črno — vse!

Doktor. Če sem vam kupil nagelj, ste tisti dan rože bolj ljubili; če sem vam pravil, kaj čuti moja duša in kam hrepenim s

svojim delom — ste se mi smejali. Nikdar niste vpoštevali mene, a zahtevali ste, da ste mi vse. Pisal sem vam o svojih načrtih, o bodočnosti in sanjal sem o rožni pomladi. Slaveh sem hotel postati radi vas, ne radi sebe, in trudil sem se, da dosežem ta cilj — za vas. In zato ste mi rekli „sanjač“ in ste pravili ljudem, da sem častihlepen. In ko sem vam razkladal svoje nazore o delu in življenju, ste mi pisali ono pismo o petroleju in svetiljki. — Razumeli me niste nikdar! A hoteli ste, da bi bil vaš hlapec, brez svoje volje, vaš otrok, ki bi vas vedno in za vse poslušal kot slepec svojega vodnika; rekli ste, da me ljubite, a vaša ljubezen je bila kakor ječa. — No, prepilil sem sedaj omrežje in izpregledal in pozdravljam tem pristrčneje solnce, ker je bila noč dolga.

Irma. In če bi bila zdaj drugačna . . .

Doktor. Sedaj v tem trenutku me ljubite! Vem in vidim to vašo ljubezen; bili bi z mano dobri eno uro, morda celo en dan, morda celo en teden, a potem — — —

Irma. Tudi potem! — — —

Doktor. Tudi prej ste mi obljubili že večkrat kaj takega! — A besede so ostale besede in ni bilo dejanja! — Le tedaj ste me ljubili, kadar sem vas ljubil z onim ognjem strasti, ki je žgal v srcu in upepelil precej moje moči. Pri tem sem izgubil jaz vse, — a vi ste kot ženska le pridobili in izgubili niste ničesar. — O, takrat ste mi bili vdani! Zakaj kot mrtvi ste mi ležali v objemu in kakor bi vas objemala globoka omotica. Tedaj v teh objemih strasti in divje ljubezni ste me ljubili — takrat kot mrlič; kakor hitro ste pa zopet oživeli in se zavedeli, ste videli v meni le moža, ki ga morate kot ženska mučiti in uničiti. Vedeli ste, da ljubezen potrpi vse, in vedeli ste tudi, da vas ljubim, — a ljubil sem vas predolgo, da bi bila še sedaj ljubezen v meni!

Irma. Milan, Milan, ti si strašen!

Doktor. Ne, sami ste hoteli, da vam povem in očitam vaše grehe! Vajen sem bil, da sem izpolnjeval vaše želje; zato vam ponavljam: igrača sem vam bil; ljubili ste svojega kanarčka bolj nego mene, zakaj kanarček je bil vaš ljubljenec, vi ste pa bili moja ljubezen. — In za tujo ljubezen se vi niste nikdar brigali!

Irma. Zdi se mi, da sva otroka, ki se igrata, a sama ne vesta zakaj. —

Doktor. Solze niso igrača, čeprav jih joka otrok. Brezuspešen je vaš trud. Nekdaj sem bil slep za vse drugo in sem videl le vas, danes pa vidim solnce in zemljo in sem za vas slep. (Stemnilo se je.)

Irma. Milan, ali ne veruješ v poboljšanje?

Doktor. Verujem, če ga vidim, ali če ga vsaj samo slutim! V pol ure se pa človek poboljša samo v romanih.

Irma. In če boš videl dejanja, ali boš potem . . . ?

Doktor. Vsak dan bom videl samo ljudi, ki so prišli zdravi in polni življenja k tebi, a ki so se vračali od tebe bolni in s smrtjo v srcu: na primer — vaš stotnik.

Irma. Ta človek je pač tak kot sto drugih brez duha, brez čuta!

Doktor. Čut ima vsakdo, a ne kaže ga vsak pred svetom! In jaz prisegam, da ga Svetec ima.

Irma. Jaz ljubim stotnika in ne Svetca!

Doktor (počasi). Seveda, vsaka premožna rodbina mora imeti svojega častnika in le redko se zgodi, da ima častnik kako Irmo...

Irma (kot bi bila preslišala njegovo ironijo). Dobro ga poznam. Boste videli, jutri pride on k meni in me zaprosi ljubezni. Jaz se pred njim ne bom ponižala, ker vem, da je njegova ljubezen velika!

Doktor. Ne mislite, da imate vi pravico, vsakomur vsiljevati svoje mišljenje.

Irma. Če pa gre in reče zbogom za vselej. (Pavza.) — Brr... Milan! (Nasloni se v ekstazi strasti.) Milan! Veruj mi, sedaj te ljubim! V teh dveh letih, kar se nisva videla, nisem mislila nate, sedaj pa je zopet oživela vsa ljubezen v meni. — Kako divja moč po meni, kako ruje vihar! — Če bi sedaj umrla, bi ne bilo kesa v duši radi smrti. (Prime ga za roko.) Milan, poljubi me! Vseh besedi, ki si mi jih govoril, nisem čula, mislila sem — — — (diha). Milan, odpusti, pozabi! Ljubezen odpušča vse — — — bodi moj! (Potegne ga nase.) Nič ne govori, le tu pri meni bodi in objemi me tako kot nekdanj; — — — zagriznila bi se vate, da bi krvavel; — — — daj, Milan, moj Milan! Noč je. Čuješ, kako voda pljuska, kako divja v meni vse, Milan?! (Objame ga, potem se nasloni nazaj pol nezavedna.)

Doktor (umolkne; hipoma zares čuti v sebi to, kar govori). Verujte mi, da bi bil sedaj res rad vaš, čisto vaš; rad bi, da bi bile le zvezde najini svatje. Zakaj kri sili po meni in mi hoče razgnati žile! Ne tajim, rad, le prerad bi, da bi me objele vaše mehke roke in da bi dihal vase opojnost vaših prsi!

Irma (šepetaje). Zakaj si mrzel?! Daj, ne pusti, da prosi ženska, kar je možev delež!

Doktor (se vzdrami iz trenutka melanholije; krepko, ponosno). Rad bi, zakaj ogenj me žge kot sila ljubezni! — To vam

priznavam! — A vedite, da danes sem zmagovalec jaz! In zastonj ste prosili. Nisem vas ponižal jaz, — ampak kar ste vi z mano tisočkrat storili, ste danes napravili sami s seboj! — Le recite mi: „Lopov! — Zaničujem vas, — kača — v rdeč plašč se ogrnite in postanite rabelj! — Sramujte se! — Fej!“ Ne mislite, da sem jaz tega trenutka kriv. Sami ste ga zakrivili; — ko sem prišel preje domov, sem dobil pismo prijatelja, ki mi sporoča, da ste vi pisali v Dobravo svoji prijateljici, da ste se v letovišču sešli z mano in da lazim zopet za vami. — Našteli ste ji vse, kako ste svoje dni lepo z mano ravnali; tu ste govorili resnico, kajti preje ste še kaj zamolčali, nego pa povedali preveč; — a te sramote, ki je bila moja ljubezen in vaša želja, da me ponižate, je bilo zame preveč, da ne govorim o svojem „lazenju“ za vami. Hotel sem doživeti uro, ko vam poplačam to lopovstvo! — In doživel sem jo! — Sedaj sva kvit! — Sedaj vam vračam vaša pisma, kajti ne potrebujem jih več. — Prepričan sem, da se me boste odslej ogibali! (Da ji pisma.) Ta moj korak menda razumete. Hotel sem zaživeti — in sedaj diham prosto.

Irma (molči, pavza).

Doktor. Dasi sem vam poplačal le malce tistega, kar sem vam bil dolžan, smatram, da je ves dolg poravnán. Jaz še nočem umreti, in kdor ne more preko drugih, umre sam; kdor ne more moriti drugih, umira sam! Sedaj, če hočete, vam dam roko v spravo, kajti poplačala sva si vse! — Hočete roko?

Irma (se obrne proč).

8. prizor.

Hrast. (Izza odra glasno.) To vendar ne gre tako nanaglo; ne blamirajte nas pred svetom! Pa kaj sta imela?! Majhen nespozumek . . .

Stotnik. Bolje sedaj nego . . .

Hrast. Ne, ne, ne! To, to se mora poravnati! (Prideta na odér.) Irma je muhasta, a je dobro dekle. — Apropo — radi one zadeve je vse v redu . . . že včeraj se je odposlal naš denar. Kar brez skrbi! Saj moja stara me tudi vedno ne boža. Irma, kaj sta pa vendar imela?!

Irma. Ne jezi se! (Objame stotnika.) Odpusti mi, pozabi, kar sem govorila, hitra in nepremišljena sem. (Poljublja ga.) Ljubček, odpusti!

Hrast. Gospod stotnik, vidite, saj ji je žal! Moj Bog, povsod so majhna nespozumljenja. Tudi jaz vas prosim, no . . .

Irma. (Pavza.) Duša moja! (Poljubi ga.)

Stotnik. Vem, da te preveč ljubim.

Irma. Pozabi! Poglej, kako te imam rada . . .

Stotnik (poljubi).

Hrast. No, vidite, vidite! Sedaj pa kar v čoln! Še lepa vožnja bo. Vidite, vidite, saj sem rekel, da je Irma dober otrok!

Irma (k dr. Frasu). Sedaj vam ponujam jaz roko!

Stotnik. Kajne, gospod doktor, vi mi ostanete tudi še nadalje odkritosrčni?

Doktor. Da, tudi nadalje vam bom odkritosrčen! — (Da Irmi roko.) Sedaj, ko vam ponujam roko, pa nisem niti vam, niti njemu odkritosrčen! (Odide.)

(Zastor.)

Osnovne misli k bodoči zgodovini slovenskega slovstva.

Dr. Dragan Šanda.

(Konec.)

osebno pažnjo bo treba posvetiti posameznim literarnim strokam. Gojili smo Slovenci doslej najbolj liriko in epiko, zato bo treba zlasti ti dve vrsti prikazati kot pregledni celoti z njiju začetkom, razvojem in sedanjim stališčem. Tu se bo v množini lirskih talentov pokazalo, kako zelo je slovenska psiha lirskega značaja. Bolj, nego se je to zgodilo v Glaserjevi knjigi (I, 143), bo treba naglasiti dejstvo, da se naša posvetna lirika ni začela z Devovimi „Pisanicami“ leta 1779., ampak da segajo prvi pojavi njeni že v leto 1732. pod staroklasičnimi vplivi, nabožna lirika pa da se začenja že s Trubarjem (1550) in vobče s protestantskimi pisatelji, ki so na cerkveno pesem polagali veliko važnost. Tudi to nabožno liriko, ki se je pri Slovencih tako bujno razcvetla, bo treba pregledati in izdati v antologiji ono, kar je v nji umetniškega.⁵ Ravno tako bo treba poudariti, da ima slovenska dramatika svoje prve korenine že v

11*